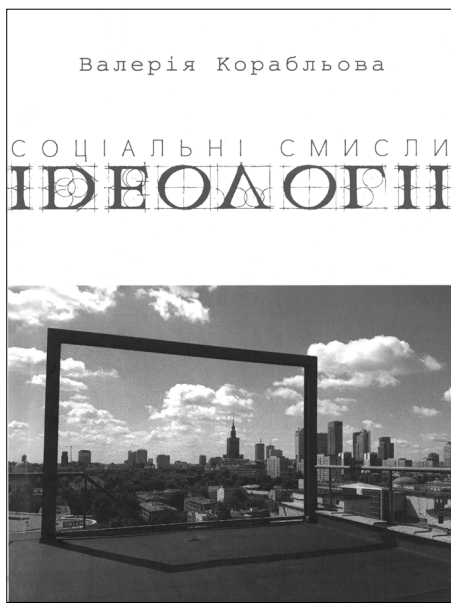

РЕЦЕНЗІЇ

ІДЕОЛОГІЯ: ДИСКУРСИ ТА ДИСКУСІЇ

КОРАБЛЬОВА В. М. СОЦІАЛЬНІ СМИСЛИ ІДЕОЛОГІЇ: монографія. – К.: ВАДЕКС, 2014. – 350 с.

Сучасне суспільство вчергове опинилось перед численними соціальними викликами, які, власне, і визначають сьгоднішній розвиток людської цивілізації. Це спонукає до переосмислення попереднього наукового доробку розвитку соціальних процесів, пошуку нових інноваційних стратегій і смислів соціальних змін.

Для України це особливо значимо, оскільки на сьогодні вона опинилась перед соціальними викликами, зумовленими потребами цивілізаційного самовизначення та творенням громадянського суспільства. І хоча Український Євромайдан визначив власний вектор розвитку соціуму, орієнтованого на цінності, позначені як “європейські”, та діями довів пріоритет спільного блага над індивідуальною наживою, альтернативно спростовуючи теорію маркетингу, все-таки подальший розвиток країни засвідчує усю складність і драматизм ствердження нових смислів у реальних життєпроях.

Монографія В. Корабльової, як зазначає сама авторка, є спробою соціально-філософської концепту-

алізації ідеології, переосмислення змістовного наповнення цього поняття за сучасних імплікацій: “як вона є” (механізм реїфікації, що забезпечує відтворення соціальної реальності), “як вона явлена” (сукупність соціокультурних смислів, що задають цілісність певної картини світу), “як вона застосовується” (інструмент соціальної/політичної дії). Мова про реабілітацію ідеології через формування образу ідеології як практичної свідомості, що містить в собі цілепокладання, вироблення стратегій, реалізацію інтересів і наповнення її новими смислородженнями.

Для нас особливо важливим є дослідження дискурсу ідеології в культурі: оскільки, як засвідчує авторка, нині ідеологію відшуковують не тільки / і не стільки у програмних документах політичних партій, скільки в культурних продуктах, які циркулюють у суспільстві. В цьому зв’язку, спираючись на категорію соціальної реальності, авторка аналізує полеміку так званого реалізму й антиреалізму, що центрується проблемою природного, штучного характеру конструйованих реальностей.

Саме диференціацію і автономізацію наукового знання авторка вважає основними підвалинами для множення реальностей: спочатку хімічної, фізичної, біологічної, а згодом історичної, соціальної, лінгвістичної. Означене розшарування реальностей на субреальності унаочнює конструйований характер “реальностей” та їх залежність від суб’єктів пізнання.

Позначаючи творені людиною реальності як “віртуальні”, В. Корабльова самій соціальній реальності надає статусу “ключової віртуальної реальності” з найбільшою кількістю епігонів (для яких конкретна віртуальна реальність є референтом реального: “якщо це все людство — то йдеться про загальнолюдську культуру, якщо окрема група людей — йдеться про субкультуру, якщо індивідуальна віртуальна реальність, носієм якої виступає окрема людина, — йдеться про генія, новатора, шизофреніка” (с. 102–103). Отже, маємо принципово новий підхід до розуміння соціальної реальності й до самого феномену ідеології.

Використовуючи поняття “віртуальна реальність”

щодо суспільства та інших антропогенних реальностей як метафору, дистанціюючись від предметної реальності й імплікацій, передбачених наявним дискурсом, авторка саму людину означає як віртуального креатора, основною сутнісною ознакою якого є здатність (і потреба) вибудовування власних реальностей, що в межах авторського підходу позначаються як віртуальні (с. 98). Отже, віртуальна реальність — це ще й інтерсуб'єктивна реальність, яка не має речового існування і не піддається фізичним вимірам. Вона не збігається з психічною реальністю, не тотожна феноменальній, бо в кожному досвіді присутній і віртуальний світ і світ-для-нас (явленість нам природного світу). “А сама історія людства — це історія віртуалізації зростання ступеня віртуальності” (с. 103).

У цьому контексті й сама ідеологія постає своєрідною матрицею суспільства як віртуальної реальності, яка пов'язує реальність в єдине консистентне ціле й, завдяки реїфікації та контрдеструкції, задає їй сталість. Ідеологія працює з тропами-метафорами із соціальним підґрунтям, несамототожними смислами, взаємодія яких задає символічну цілісність соціальної реальності.

Видається плідним і цікавим розгляд ідеологічних засад модерної культури, а особливо — в її пізньомодерній версії, коли віра в автономного раціонального дієвця поступається позиції аналітично відстороненого спостерігача-циніка, що свідчить про зсув до економічної домінантності в ідеологічній сфері, заміні ідеалів Просвітництва реаліями суспільства споживання. “Постмодерн є новою культурною логікою капіталізму, що постає фрагментованим поданням культури та естетики як частини процесу переходу до глобального капіталізму, а отже, постмодерн — це не просто естетичний стиль, який надходить на зміну модерну (або співіснує з ним), а нова культурна домінанта” (с. 228).

У цьому контексті культура постмодерну наскрізь перейнята логікою ринку і грошей, характеризується такими явищами, як споживчий гедонізм, фрагментація і шизофренізація свідомості, опросторовлення “глибини” і візуалізація культури, комодифікація і товарний фетишизм, фінансіалізація усіх сфер життя (с. 229). За таких умов актуалізується модель “людини економічної”, здатної калькулювати свій життєвий простір у прагненні максимізувати прибуток. Та й в

самому соціально-гуманітарному знанні, що пережило серію “поворотів” — антропологічного, лінгвістичного, семіотичного, відбувся зсув до відкриття основних запитів суспільства до вияву “«виробництва соціального»” (К. Вольф), його “конструювання” (П. Бергер, Т. Луман) та “генеалогії” (М. Фуко) (с. 242). А “нарративний поворот” в історичному знанні привів до вияву соціальних практик конструювання історії. Пропонується трактування “історичного джерела не як речового доказу, а як, з одного боку, смислової реальності, що може бути інтерпретована і декодована, постаючи посередником між минулим і теперішнім, з іншого, — як переживання, ностальгічний досвід розриву, що принципово не може бути вербалізований” (с. 243).

В історії людиновимірного дискурсу на зміну тенденціям психологізації, соціологізму з другої половини ХХ століття прийшла тенденція культурологізму — пояснення соціального через культурне витлумачення соціуму як феномену, зануреного в культуру (с. 244). У цьому контексті, як зазначає авторка (с. 244), особливої актуальності набувають три ключові методологічні програми гуманітаризації соціального знання: 1) культурцентризм (соціальне як культурно зумовлене); 2) аксіологізація (цінності як міра морального в будь-якій сфері); 3) діалогізм, що витлумачує соціальне як інтерсуб'єктивне, наголошуючи, що надлюдське (суспільство) насправді є міжлюдським.

Остання частина роботи є спробою аналізу поточних українських подій із застосуванням авторського концепту ідеології, з наголошенням важливості та багатшаровості мовного чинника в розвитку сучасної України. Концептуалізується дезінтегрованість символічного простору пострадянської України, що подається не як наслідок гетерогенності історії та культури різних регіонів країни, а як результат цілеспрямованого застосування ідеологічних практик фрагментації політичною елітою. При цьому мова використовується в декількох площинах: і як реїфікована підстава нездоланих відмінностей регіонів, і як резервуар седиментованих культурних кодів і міфів, і як дієвий інструмент пропаганди та маніпуляції в поточній гібридній війні.

Ганна Чміль